

Toplumsal hayatta “denge” ve “adaleti” sağlamada Bediüzzaman Modeli

Mehmet Kaplan

Özet

Toplumun ne olduğuna dair bugüne kadar çeşitli tartışmalar yapılmış ve farklı kuramlar ortaya konulmuştur. Her bir kuram kendine göre toplum hakkında bir açıklamada bulunmuştur. Bazıları sistem ve yapıya vurgu yapmış, bazıları da ekonomik çıkarları nazara alıp toplumu tanımlamışlardır. Bu çalışmada Bediüzzaman'ın konu ile ilgili yaklaşımları ele alınarak toplumsal örgütlenmenin denge ve adalet içinde nasıl devam ettirilebileceği ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Toplum, denge, adalet, beşeri devirler, insanın kuvveleri, küllî akıl

Giriş

Toplum, değişik grupları ve kültür öğelerini içerisinde barındıran geniş bir toplumsal sistem ve ilişkiler ağıdır. Hayatın temelinde birlikte yaşama şuuru vardır. Zira insanlar, farklı ihtiyaçlarını karşılayabilmek için diğer insanlarla teşrik-i mesai etmeye mecburdur. Bu sebeple toplumda farklılıklar kadar bütünlük ve birliktelik de önemlidir.

Toplum bu tanımlama ile zıtlıkları içerisinde barındıran bir bütündür. Hem bireysel farklılıklar hem de kültürel farklılıklar içinde yer alır. Burada, bireyin topluma etkisi ve toplumun da birey üzerinde kontrolü söz konusudur. Toplum belli bir yapı içerisinde düzenli ve dengeli giden bir özelliğe sahiptir. Ancak toplum hayatı bazen de çeşitli nedenlerle kaos ve ihtilallere sahne olmaktadır.

Her kuramın güçlü tarafları ve zayıf yanları söz konusudur. Aslında her birisinin yaklaşımı hakikatin bir vechesidir. Ancak hakikatin bütünü değildir.

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişteki kaotik bir ortamda ortaya çıkan sosyoloji ve sosyolojideki her bir kuram toplumsal düzenin ne olduğuna dair temel bir varsayıma sahiptir. Yöntemsel yaklaşımlar temel bir toplum anlayışından hareket ederler. Her yöntem farklı bir güç ve otorite kabul eder.

Her bir kuram kendine göre toplum hakkında bir açıklamada bulunmuştur. Bazıları sistem ve yapıya vurgu yapmış, toplum sistemli ve dengeli bir yapıdır demişler. Bazıları ekonomik çıkarları nazara alıp insanlığın tarihini sınıf çatışması olarak ele almışlar ve çatışmayı ön plana çıkarmışlardır. Bazıları insanların karşılıklı etkileşimini ele alıp bir takım sembollere dayanarak toplumu açıklamışlardır vb.

Her kuramın güçlü tarafları ve zayıf yanları söz konusudur. Aslında her birisinin yaklaşımı hakikatin bir vechesidir. Ancak hakikatin bütünü değildir. Bu çalışmamızda Bediüzzamanın yaklaşımında beşerin geçirdiği devirlerin neler olduğuna, toplumsal örgütlenmenin nasıl kurulacağına ve bunun nasıl denge ve adalet içinde devam ettirileceğine, ihtilallerin ve toplumun bütünlüğünü tehdit eden unsurlara karşı çözüm önerilerinin neler olduğuna bakmaya çalışacağız.

Beşerin Geçirdiği Devirler

Sosyolojinin üzerinde durduğu en önemli kavramlardan birisi değişimdir. Değişimle ilgilenen kuramlar bütün insanlık tarihini ele alıp, açıklama iddiasındadırlar. Bundan dolayı da büyük boy kuram olarak tanımlanmaktadır. Evrimci, çatışma kuramı vb.

Evrimsel kuramın ve sosyolojinin isim babası olan Auguste Comte, yapmış olduğu çalışmalarında; “Düzen içinde ilerleyen bir cemiyetin kanunlarını bulmaya çalıştı. Sosyolojinin dinamik ve statik olmak üzere iki kısmını inşa etti. Ona göre sosyal değişimler, insanın fikri gelişme ve ilerlemesinin sonucudur. Comte üç hal yasası ile insan zihnindeki gelişmeye tekabül eden üç ayrı cemiyet tipine işaret etmektedir. Teolojik, metafizik, pozitif aşama. Bu üç aşama toplumdaki evrimi gösterir.”¹

Bu dönemlerden birinci aşama olan, “Teolojik Evre’ye göre; bütün doğal fenomenler ve toplumsal olaylar doğüstü güçlere ve ilahlara göre açıklanır ve Hıristiyanlıktaki Kadir-i mutlak Allah anlayışına doğrudan çıkar. İkinci aşama Metafizik Evre’dir. Buna göre soyut ve hatta doğüstü güçler halen açıklamaların temel kaynağını oluşturur; ancak onlar, geçmişin kaprisli tanrılarından daha istikrarlı ve sistematiklerdir. Üçüncü aşama Pozitif Evre; düşünceler ve açıklamalar spekülasyonlara değil bilime, soyut felsefeye değil empirik deneylere dayandırılır. Sadece böylece dünya gizemlerinden arınacak ve gerçeklik doğru olarak ortaya çıkacaktır.”²

Comte’un iddiasına göre pozitif aşamada din ortadan kalkacaktır veya kendisinin kurmaya çalıştığı insanlık dini diye adlandırdığı ve ilmihalini yazdığı din dünyaya hâkim olacaktır.

1. Martin Slattery, “*Sosyolojide Temel Fikirler*”, Yayına Hazırlayan, Ümit Tatlıcan – Gülhan Demiriz, Sentez Yayıncılık, Ankara, 2012 s. 73

2. Martin Slattery, “*Sosyolojide Temel Fikirler*”, Yayına Hazırlayan, Ümit Tatlıcan – Gülhan Demiriz, Sentez Yayıncılık, Ankara, 2012 s. 73

Çatışma kuramının önemli temsilcilerinden olan, Karl Marx da çalışmalarını bütün insanlık tarihini ele alarak yapar. Ona göre insanlığın tarihi, sınıf çatışması tarihidir. İlerleme ve değişme çatışmalar sonucunda meydana gelmektedir.

Toplumsal aşamaları; ilkel-kominal, feodal, sanayi ve komünizm olmak üzere sınıflandırır. Yaşadığı devirde sanayi toplumu hüküm fermadır. Onun tezine göre proleterya devrim yapacak ve komünist aşama başlayıp sınıfsız topluma geçilecektir.

Bediüzzaman, burada bahsedilen benzer aşama ve devirleri beşerin geçirdiğini kabul eder. “Ehl-i dünyanın ve maddî tarihin nazarıyla, nev-i beşerin hayat-ı içtimâiyesi noktasında bakılsa, görülüyor ki hayat-ı içtimâiyeye-i siyâsiye itibarıyla beşer birkaç devri geçirmiş. Birinci devri vahşet ve bedevîlik devri, ikinci devri memlûkiyet devri, üçüncü devri esir devri, dördüncüsü ecir devri, beşincisi mâlikiyet ve serbestiyet devridir.

Vahşet devri dinlerle, hükümetlerle tebdil edilmiş, nim-medeniyet devri açılmış. Fakat, nev-i beşerin zekileri ve kavîleri, insanların bir kısmını abd ve memlûk ittihaz edip hayvan derecesine indirmişler. Sonra bu memlûklar dahi bir intibâha düşüp gayrete gelerek o devri esir devrine çevirmişler; yani, memlûkiyetten kurtulup fakat el-hükmü li'l-gâlib olan zâlim düsturuyla yine insanların kavîleri zayıflarına esir muâmelesi yapmışlar. Sonra, İhtilâl-i Kebîr gibi çok inkılâplarla, o devir de ecir devrine inkılâp etmiş. Yani, zenginler olan havas tabakası, avâmı ve fukarayı ücret mukabilinde hizmetkâr ittihaz etmesi, yani sermaye sahipleri ehl-i sa'yi ve ameleyi küçük bir ücrete mukabil istihdam etmeleridir.”³

Bediüzzaman'ın buradaki sınıflamasının diğer kuram ve yaklaşımlardan önemli bir farkı vardır. Comte'un, pozitif aşamaya denk gelen sanayi toplumu Bediüzzaman'da “ecirlik” devri olarak söylenmiş ve bu aşamada kalınmayacağı ifade edilmiştir. “Zira beşer, edvarda esirlik istemedi, kanıyla parçaladı. Şimdi ecir olmuştur; onun yükünü çeker, onu da parçalıyor. Beşerin başı ihtiyar; edvâr-ı hamsesi var. Vahşet ve bedeviyet, memlûkiyet, esaret, şimdi dahi ecirdir, başlamıştır, geçiyor.”⁴ Yine başka bir bölümde, “beşer esir olmak istemediği gibi ecir de olmak istemez”⁵ demektedir.

Marx ise, sanayi toplumunda emeğin suistimali sebebi ile devrim olacağını ve komünist toplum ortaya çıkacağını söylemiştir. Başta Rusya olmak üzere dünyanın belli ülkelerinde komünist sisteme geçilmiş ancak dünyanın geldiği bugünkü noktada bu sistem iflas etmiştir.

Bediüzzaman da sanayi toplumundaki emek israfına dikkat çekmiş, ecirlik dediği bu devri şu şekilde tarif etmiştir. “Bu devirde sû-i istimâlât o dereceye vardı ki, bir sermayedar, kendi yerinde oturup, bankalar vâsıtasıyla bir günde bir milyon kazandığı halde; bir biçare amele, sabahtan akşama kadar, tahte'l-arz madenlerde çalışıp, kut-u lâyemût derecesinde, on kuruşluk bir ücret kazanıyor. Şu hal, müthiş bir kin, bir iğbirar verdi ki, avâm tabakası havâssa ilân-ı isyan etti. Şu asrın tâbiriyle, sosyalistlik, bolşeviklik sûretinde, evvel Rusya'yı zîr ü zeber edip geçen Harb-i Umûmiden istifade

*Beşerin başı
ihtiyar; edvâr-ı
hamsesi var.
Vahşet ve
bedeviyet,
memlûkiyet,
esaret, şimdi
dahi ecirdir,
başlamıştır,
geçiyor.”*

3. Said Nursi, *Mektubat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2004, s. 353

4. Said Nursi, *Sözler*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2004, s. 650

5. Said Nursi, *Sünubat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2004, s.57

Platon'a göre insan kendine yetmediği ve başkalarına ihtiyaç duyduğu zaman toplum ortaya çıkmaktadır. İhtiyaçlarını karşılamak için birçok kişi bir araya gelir. Bu toplum düzenini oluşturur ve bu da devleti netice verir.

ederek, her yerde kök saldılar.”⁶

Ekonomik ve sosyal hayat anlamında bu derece bir sömürünün olduğu yerde beşer şimdi hangi devri yaşayacak ve bu sömürü düzeni nasıl normale dönecektir? Marx bu soruya cevap olarak sınıfsız toplum dedi, ancak o sistem iflas etti. Bediüzzaman ise “ecirlik” devrinden sonrası için, “malikiyet ve serbestiyet” devri olacağını haberini vermektedir. Bediüzzaman, ne mevcut sanayi toplumunu olduğu gibi kabul etmekte, ne de Marx gibi komünist toplum olacağını söylemektedir. Bediüzzaman'ın öngörüsü hürriyetçi sistemler üzerinedir.

Toplumun Örgütlenmesi

Platon denilince, akla ilk gelen onun ideal devlet tasarımıdır. Platon'un yaşadığı dönem öncesinde Atina en parlak dönemini yaşamaktadır. Platon'un doğumundan dört yıl önce Pers savaşı başlamış ve yirmi yedi yıl sürmüştür. Atina'da demokrasi yıkılmış, Tiranlığa geçilmiş, daha sonra ise demokrasi sistemine geçilmiştir.

Platon, bütün bu yaşadıklarından sonra yeni bir takım değişiklikler yapmanın yeterli olmayacağını, etraflıca bir değişiklik yapılması gerektiğini düşünür, ideal devlet fikrini ortaya atar. O, ideal devlet için de metafiziği kullanmıştır. Onun tasarladığı devlet “dinli” bir devlettir.

Devleti oluşturmadan önce, toplumdaki bahsedir. Toplumun oluşmasını anlatır. Her insanın doğal ihtiyaçları vardır, bunları karşılamak için başkalarına ihtiyacı vardır. Beslenme, barınma, giyinme üç önemli temel ihtiyacımızdır. Platon'a göre insan kendine yetmediği ve başkalarına ihtiyaç duyduğu zaman toplum ortaya çıkmaktadır. İhtiyaçlarını karşılamak için birçok kişi bir araya gelir. Bu toplum düzenini oluşturur ve bu da devleti netice verir.

Bu toplum ve devlet yapısında üç önemli sınıf vardır. Yöneticiler, koruyucular ve üreticiler. Üreticiler en kalabalık gruptur ve koruyucularla beraber yönetilenler arasındadır.

İdeal devletin dört temel erdemi vardır; bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet... Bunlar olduğu zaman ideal devlet ortaya çıkacaktır.

Bu erdemlerden bilgelik yöneticilerin, cesaret koruyucuların ve ölçülülük üreticilerin erdemidir. Bu üç grup bu erdemlere riayet ettiği zaman adalet erdemi ortaya çıkacaktır.

Bediüzzaman'ın toplumun örgütlenmesi ve oluşması hakkındaki yaklaşımı, Platon'un yaklaşımı ile benzerlikler taşımaktadır. Bediüzzaman evvela insan fitratına dikkat çeker: “İnsan, bütün hayvanlardan mümtaz ve müstesna olarak, acip ve latif bir mizaçla yaratılmıştır. O mizaç yüzünden, insanda çeşit çeşit meyiller, arzular meydana gelmiştir. Mesela, insan, en müntehep şeyleri ister, en güzel şeylere meyleder, zıynetli şeyleri arzu eder, insaniyete layık bir maişet ve bir şerefle yaşamak ister.”⁷

İnsanın yaratılışı ve mahiyeti diğer mahlukattan çok farklıdır. İnsanın çeşitli meyiller var bu meyiller vasıtasıyla çeşitli arzuları var ve insaniyete layık bir hayat sürmek istiyor. Ancak insaniyete layık hayat sürebilmesi için bir takım şartların yerine gelmesi lazım. Bediüzzaman o şartları da şu şekilde ifade eder.

“Şu meyillerin iktizası üzerine, yiyecek, giyecek ve sair hacetlerini istediği

6. Said Nursi, *Mektubat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2004, s. 354

7. Said Nursi, *İşaratü'l-İcaz*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2004, s. 140

gibi, güzel bir şekilde tedarikinde çok san'atlara ihtiyacı vardır. O san'atlara vukufu olmadığından, ebna-yı cinsiyle teşrik-i mesai etmeye mecbur olur ki, her birisi, semere-i sa'yiyle arkadaşına mübadele suretiyle yardımda bulunsun ve bu sayede ihtiyaçlarını tesviye edebilsinler.”⁸

İnsanların zorunlu ihtiyaçları ve insaniyete layık hayat sürmek fıtratı, birlikte yaşamayı zorunlu hale getirmektedir. İnsaniyete layık hayat sürülebilmesi için insanın zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmesi gerekiyor. İnsanın bunu tek başına yapabilmesi için çok sanatlara vukufiyeti olması gerekir. Bu da mümkün değildir; o halde insanın ebna-i cinsi ile teşriki mesai etmesi gerekmektedir. Peki, beraber çalışarak elde edilen belli semereler nasıl paylaşılacaktır?

Bediüzzaman bu duruma da dikkat çeker; “Fakat insandaki kuvve-i şehevîye, kuvve-i gadabîye, kuvve-i akliye Sani tarafından tahdit edilmediğinden ve insanın cüz-ü ihtiyarisiyle terakkisini temin etmek için bu kuvvetler başıboş bırakıldığından, muamelatta zulüm ve tecavüzler vukua gelir. Bu tecavüzleri önlemek için, cemaat-i insaniye, çalışmalarının semerelerini mübadele etmekte adalete muhtaçtır.”⁹

İnsanın dünya içerisinde imtihanında olduğunun ve imtihan kurallarına kendi uydurabilirse kurtulacağına müthiş bir ifadesidir bu paragraf. Üç önemli kuvvemizden bahseder Bediüzzaman ve bu kuvvelere Sani tarafından yaratılıştan bir sınır konulmadığından dolayı uygulamada bir takım zulümler doğacağını ifade etmektedir. Bu kuvvelerin ifrat, tefrit ve vasat halleri söz konusudur.

“İnsandaki bu kuvvetlere şeriatça bir had ve bir nihayet tayin edilmişse de, fitraten tayin edilmemiş olduğundan, bu kuvvetlerin her birisi, tefrit, vasat, ifrat namıyla üç mertebeye ayrılırlar.”¹⁰

Biz burada ifrat ve tefritlerin neler olduğuna girmeden vasat mertebelerine bakalım; menfaatleri celb etmeye yarayan şehevîye kuvvesinin iffet, zararları def etmeye yarayan gadap kuvvesinin şecaat, doğru ile yanlış ayırmaya yarayan akliye kuvvesinin ise hikmettir. Bediüzzaman, vasatı ifade eden bu üç mertebe haricinde kalan ifrat ve tefritlerin toplamından oluşan altı mertebenin zulmü, kuvvelerin bu üç mertebede sınırlandırıldığına ise adaletin ortaya çıkacağını ifade etmektedir.

Platon'un toplumsal sınıfları ve bu sınıflarda olması gereken erdemler, Bediüzzaman'ın insana verilen kuvveler ve bu kuvvelerin vasat mertebeleri benzerlikler göstermektedir. Buna bir tablo ile bakarsak;

BEDİÜZZAMAN		PLATON	
İnsanın Kuvveleri	Vasat Mertebeler	Toplumsal Sınıflar	Sınıfların Erdemleri
Akıl	Hikmet	Yönetici	Bilgi
Gadap	Şecaat	Koruyucu	Cesaret
Şehvet	İffet	Üretici	Ölçülü
	Adalet		Adalet

8. Said Nursi, *İşaratül-İcaz*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2004, s.141

9. Said Nursi, *İşaratül-İcaz*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2004, s.141

10. Said Nursi, *İşaratül-İcaz*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2004, s. 29

Platon'un toplumsal sınıfları ve bu sınıflarda olması gereken erdemler, Bediüzzaman'ın insana verilen kuvveler ve bu kuvvelerin vasat mertebeleri benzerlikler göstermektedir.

Adaletin nasıl
sağlanacağı
noktasında
Bediüzzaman'ın
yaklaşımı
şöyledir: "Lakin
her ferdin akli,
adaleti idrakten
aciz olduğundan,
külli bir akla
ihtiyaç vardır
ki, fertler, o külli
akıldan istifade
etsinler. Öyle külli
bir akıl da ancak
kanun şeklinde
olur. Öyle bir
kanun, ancak
şeriattır."

Platon, fertlerde sağlanması ve evvela fertlerde olması gereken erdemleri toplumda ve ideal devlette düşünmüştür. Bu bir ütopya olarak tarihe geçmiştir. İkisi de adaleti sağlama yoluna gitmiş veya adaletin nasıl ortaya çıkacağıнын yolunu göstermiştir. Bediüzzaman imtihan dünyasında olduğumuz hakikatini unutmadan insandan hareket etmiş, Platon ise bunu atlayarak toplumdan hareket etmiştir.

Buradan hareketle, böyle bir durumda adaleti ve birlikte yaşamayı sağlıklı olarak nasıl gerçekleştirebiliriz, sorusunun cevabını arayabiliriz.

Adaletin Temin Edilmesi

İnsanın yaratılıştan kaynaklanan kuvvelerine sınır konulmamış olması sebebi ile çalışmanın semerelerini paylaşırken zulüm ve tecavüzler ortaya çıkmaktadır. Zulüm ve tecavüzleri durdurmak için adalete ihtiyaç vardır.

Adaletin nasıl sağlanacağı noktasında Bediüzzaman'ın yaklaşımı şöyledir: "Lakin her ferdin akli, adaleti idrakten aciz olduğundan, külli bir akla ihtiyaç vardır ki, fertler, o külli akıldan istifade etsinler. Öyle külli bir akıl da ancak kanun şeklinde olur. Öyle bir kanun, ancak şeriattır."¹¹

Ferdler adaleti sağlamak için külli bir akla ihtiyaç duyacaklar ve bu kanun şeklinde ortaya çıkacaktır. Bediüzzaman bu kanunun en mükemmelinin ise şeriat olduğunu ifade etmektedir. O halde bir toplum ve devlet ne kadar şeriata uygun hareket ederse adalete o derece yaklaşacak, uzaklaştıkça adaletten de uzaklaşmış olacaktır.

Bu noktadan baktığımızda beşerin kanun yaparken fitrat kanunlarını dikkate alması gerekmektedir. Çünkü İslam fitrat dinidir ve hükümler ve kanunlar fitrata göre düzenlenmiştir. Bediüzzaman "Hayat-ı içtimaiye-i beşeriyede bir çığır açan, eğer kâinattaki kanun-u fitrata muvafık hareket etmezse, hayırlı işlerde ve terakkide muvaffak olamaz. Bütün hareketi şer ve tahrip hesabına geçer."¹² diyerek beşer kanunlarının fitrat kanunlarını dikkate alması gerektiğini, almaz ise bütün yapılan hareketlerin şer ve tahrip olduğuna dikkat çekmektedir. Bununla birlikte kanunlarda mutlak eşitlik arayanları şu sözlerle ikaz eder: "Fitrat-ı beşeriyeyi değiştirmek ve nev-i beşerin hilkatindeki hikmet-i esasiyeyi kaldırmakla, mutlak müsavat kanunu tatbik edilebilir."¹³

Beşeri İhtilallerin Sebepleri

Bediüzzaman, "bütün ihtilâlât-ı beşeriyenin madeni bir kelime olduğu gibi, bütün ahlâk-ı seyiyenin menbâi dahi bir kelimedir. Birinci kelime: Ben tok olayım; başkası açlıktan ölse bana ne! İkinci kelime: "Sen çalış, ben yiyeyim."¹⁴ diyerek sosyal, siyasi ve ekonomik alanlarda meydana gelen karışmaların nedenlerine dikkat çeker. Devamında 'ihtilalat-ı beşeriyeye' olarak ifade edilen menfi durumun ortadan kaldırılmasının yollarını anlatır.

"Hayat-ı içtimaiye-i beşeriyede havas ve avam, yani zenginler ve fakirler, muvazeneleriyle rahatla yaşarlar. O muvazenenin esası ise, havas tabakasının

11. Said Nursi, *İşaratül-İcaz*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2004, s. 141

12. Said Nursi, *Lemalar*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2004, s. 232

13. Said Nursi, *Lemalar*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2004, s. 232

14. Said Nursi, *Sözler*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2004, s. 373

da merhamet ve şefkat, aşağısında hürmet ve itaattir.”¹⁵

Bediüzzaman zenginler ve fakirler arasındaki muvazenenin önemine dikkat çekerek bunun yollarını gösterir. Bu dengenin esası ise havas tabakasında avama karşı; merhamet ve şefkat, avam tabakasında ise havassa karşı; hürmet ve itaattir. Ancak bu esaslar olmayıp denge bozulduğu zaman; “birinci kelime havas tabakasını zulme, ahlâksızlığa, merhametsizliğe sevk etmiştir. İkinci kelime avâmı kine, hasede, mübareze sevk edip rahat-ı beşeriyeyi birkaç asırdır selb ettiği gibi, şu asırda sa’y, sermaye ile mübareze neticesi, herkesçe malûm olan Avrupa hâdisât-ı azimesi meydana geldi.”¹⁶ Bunun hem dünya tarihinde hem de ülkemizde çok misallerini görmek mümkündür

“Ekonominin ön plana alınması neticesinde, sanayide ihtilal oldu, liberalizm gelişti, zenginlik fevkalade arttı ve hayat şartları düzeldi. O zaman Avrupa’da nüfuz bakımından hayret edilecek bir çoğalma oldu ve ham maddelerle pazarlar için şiddetli bir mücadele baş gösterdi. Bu umumi harbi doğurdu, onun neticesinde de müthiş karışıklık oldu. İşte hayat kendisine itaat etmeyen insana böyle cevap verdi.”¹⁷ Bir gerçek daha kendini gösterdi: Fitrat fitri olmayı reddetmektedir.

Mimsiz medeniyet olarak tarif edebileceğimiz hazır medeniyet, bütün çalışmalarına ve kanunlarına rağmen beşerin bu iki tabakasını musalaha ettirememiştir. Oysa Kuran’ın bu husustaki yaklaşımı bu barışı gerçekleştirecek niteliktedir. Bediüzzaman bunu şöyle ifade eder: “Kur’ân, birinci kelimeyi, esasından “vücub-u zekât” ile kal’ eder, tedavi eder. İkinci kelimenin esasını “hurmet-i ribâ” ile kal’ edip tedavi eder. Evet, âyet-i Kur’âniye âlem kapısında durup ribâyâ “Yasaktır” der. “Kavga kapısını kapamak için banka kapısını kapayınız” diyerek insanlara ferman eder, şakirtlerine “Girmeyiniz” emreder.”¹⁸

İslam, zekat emri ve faiz yasağı ile havassa lazım olan şefkat ve merhameti, avamda olması gereken hürmet ve itaati temin etmektedir.

Unsuriyet ve Menfi Milliyet

Denge ve düzen içerisinde olması istenen toplumda ihtilallerin, buhranların ve kaosların ortaya çıkmasında fitrat kanunlarına uygun hareket etmemek önemli rol oynamaktadır. Bunun yanında bahsettiğimiz ekonomik sebepler de önemlidir.

Son asırlarda ön plana çıkan ırkçılığın da bu ihtilallerde önemli rol oynadığını söyleyebiliriz. Avrupa’da, Fransız ihtilali kebirinden sonra ortaya çıkan milliyetçilik, çok uluslu imparatorlukların sonunu getirmiş ve ulus devletlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu hareket Avrupa ile sınırlı kalmamış bütün dünyada uluslaşma yönünde bir çığır açmıştır.

Bunlardan etkilenenlerden birisi de Osmanlı imparatorluğu olmuştur. Birinci cihan harbinden sonra da çok uluslu imparatorluk son bulmuş, onun yerine; tek dilli, tek dinli, tek uluslu olmak iddiasında olan ‘ulus devlet’ anlayışıyla Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş. Bu yapıda etnik unsurlar,

15. Said Nursi, *Sözler*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2004, s. 373

16. Said Nursi, *Sözler*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2004, s. 373

17. Alexis Carrel, *İnsanlar Uyanın*, Çeviren: Leyla Yazıcıoğlu, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1956 s. 105

18. Said Nursi, *Sözler*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2004, s. 373

İslam, zekat emri ve faiz yasağı ile havassa lazım olan şefkat ve merhameti, avamda olması gereken hürmet ve itaati temin etmektedir.

Kuran'ın işaret ettiği veya istediği medeniyet ise; "Hayatta düstur-u cidal yerine düstur-u teavünü esas tutar. Cemaatlerin rabitalarında unsuriyet, milliyet yerine rabita-i dinî ve sınıfı ve vatanî kabul eder. Düstur-u teavünün şe'ni, birbirinin imdadına yetişmektir. Dinin şe'ni uhuvvettir, incizaptır."

kültürler, diller ve bazı mezhepler dışlanmış ve bastırılmaya, yok edilmeye çalışılmıştır. Avrupa için bu ulus fikri bütünlüşmeyi sağlarken çok kültürlü, çok dinli ve etnik yapıları için çözülmenin önemli bir sebebi olmuştur.

Bediüzzaman medeniyetin dayandığı felsefeyi tahlil ederken; "Düstur-u hayatı "cidal" tanır. Cemaatlerin rabitasını "unsuriyet, menfi milliyeti" tutar. demektir. Hayatı çarpışma, cemaatleri birbirine bağlayan bağı unsuriyet olarak gören bir felsefe ve bakış açısı kavga ve çatışmayı doğurmaktadır. Bediüzzaman bunu şöyle ifade eder: "Düstur-u cidâlin şe'ni çarpışmaktır. Unsuriyetin şe'ni, başkasını yutmakla beslenmek olduğundan, tecavüzdür. İşte bu hikmettedir ki, beşerin saadeti selb olmuştur."¹⁹ Bu anlayıştaki bir medeniyet, beşere saadeti ve selameti getirememişlerdir.

Kuran'ın işaret ettiği veya istediği medeniyet ise; "Hayatta düstur-u cidal yerine düstur-u teavünü esas tutar. Cemaatlerin rabitalarında unsuriyet, milliyet yerine rabita-i dinî ve sınıfı ve vatanî kabul eder. Düstur-u teavünün şe'ni, birbirinin imdadına yetişmektir. Dinin şe'ni uhuvvettir, incizaptır."²⁰ Aynı dine inananlar, aynı vatanda yaşayanlar tek bir millettir. Bu insanların diline, rengine, kültürüne bakmadan onlar bir arada yaşatmayı amaçlayan bir anlayıştır. Bu saadet ve selametın yoludur. Bu anlayışın dışı ise kavga ve kaostur.

Sonuç

Toplumun ortaya çıkıp örgütlenmesinde en temel sebeplerden birisi ihtiyaçlardır. Toplum ihtiyaçlarını karşılayabilmek için farklı sanatlara ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyacı bir kişinin yapmasının mümkün olmayacağından insanlar bir vazife taksimiyle birlikte, beraber çalışmak zorundadırlar.

Dolayısıyla toplumdaki her bir grup ve sınıf aslında bir birinin ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olmaktadır. Kimse değersiz ve gereksiz değildir. Eğer ihtiyacımızı karşılamaya yardımcı oluyorsa, kişilerin dininin, dilinin, renginin ve milletin önemi yoktur.

Çalışmaların elde edilen neticenin paylaşırken zulüm ve tecavüzleri önlemek için de adalete ihtiyaç duyulmaktadır. Burada da, külli bir akla işaret eden şeriate uygun 'kanun'a ihtiyaç duyulmaktadır.

İnsanların arzuları ve emelleri çok çeşitli olduğundan ortak bir noktanın bulunmasında, verilmiş olan kuvvelerin yerli yerinde kullanılması gerekmektedir. Böylece her bir ferd kendine hizmet ederken toplumun bütünlüğüne de hizmet etmiş olmaktadır. Bediüzzaman bu duruma şöyle dikkat çeker; "İttifak hüdâdadır, hevâ ve heveste değil."

Netice olarak Bediüzzaman, toplumda fitrat kanunlarına uygun hareket edildiğinde toplumsal düzenin ortaya çıkacağını ifade eder. Bu insanın fitraten had ve sınır konulmayan kuvvelerinin şeriatın emirlerine uygun

şekilde kullanılmasıyla ilgilidir. İnsandaki kuvve-i gadabiye, kuvve-i akliye ve kuvve-i şeheviye şeraitin emrettiği şekilde had ve sınırlara uygun halde kullanılırda birliktelik ve beraberlik sağlanabilir ve adalet temin edilebilir.

Abstract

The question of what is a society has been discussed and various theories have been put forward. While some of these theories stressed system and structure, others gave priority to the economic interests and defined the society accordingly. This essay deals with Bediuzzaman's approach to the issue and tries to explain how the social organization can be maintained in equilibrium and justice.

Key Words

Society, equilibrium, justice, human periods, human faculties, universal reason

Kaynakça

1. Slattery, Martin, "Sosyolojide Temel Fikirler", Yayına Hazırlayan, Ümit Tatlıcan – Gülhan Demiriz, Sentez Yayıncılık, Ankara, 2012
2. Carrel, Alexis, "İnsanlar Uyanın", Çeviren: Leyla Yazıcıoğlu, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1956
3. Nursi, Said, "Mektubat", Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2004
4. Nursi, Said, "Sözler", Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2004
5. Nursi, Said, "Lemalar", Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2004
6. Nursi, Said, "İşaratü'l-İ'caz", Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2004
7. Nursi, Said, "Sünühat", Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2004